

## **ЧЕСТЕ БОРБЕ И ОБАВЕШТАЈНО-ИЗВИБАЧКЕ АКТИВНОСТИ**

### **НАПАД НА ЈАМЕНУ И СТРАШИНЦЕ**

У време припрема, формирања и појачане обуке бораца Трећег дивизиона, мање борбе, насилна извићања и патролирања јединица Првог и Другог дивизиона нису престајала. После вишедневног непријатељског офанзивног удара фронт се стабилизовао дуж двоструке непријатељске Нибелуншке линије одбране и започео је карактеристичан рововски рат, на равничарском и брежуљкастом терену, на тридесеткилометарској раздаљини од Саве до Дунава. Рововско ратовање није погодновало коњаницима, али морали су се прилагодити новонасталој ситуацији и савлађивати бројне тешкоће. На оцедилом земљишту, посебно према Батровцима и Липовцу, коњаници су учвршћивали сопствене положаје, ископали ровове и заклоне. Ровове су копали, према потреби, и на осталим правцима, ако то нису спречавале подземне воде, мочварно земљиште и поплаве надошлог Босута. Непријатељски положаји најчешће нису били далеко од предњег дела бригадног положаја, обично 300 до 400 метара, што је погодновало да се оружје ефикасно употребљава. Непријатељ није штедео муницију, често је отварао унакрсну и снајперску ватру и коњаницима није дозвољавао да изађу из ровова и заклона. На палбу је одговарано пуном мером и непријатељ је примораван да постане обазривији. Највећу опасност, ипак, представљали су немачки снајперисти, сакривени у грању дрвећа, жбуњу, на крововима појединих кућа, добро маскирани, стрпљиво вребајући са жељом да наумљено остваре. Понекад се оглашавала и непријатељска артиљерија, однекуд из дубље позадине, од Апшеваца и рејона села Нијемаца. Гранате су фијучући долетале, експлодирале дуж истурених положаја Прве коњичке бригаде остављале стотине кратера у влажном земљишту, чак ис-

пред и иза грудобраи и заклона. Артиљеријски тутањ није носио губитке добро заклоњеним коњаницима, али је психолошки непријатно деловао. Штаб бригаде, у сарадњи са Штабом Шесте личке пролетерске дивизије, није се мирио да непријатељ преузме иницијативу и планирао је низ борбених и обавештајно-извиђачких акција дуж линије фронта и у непријатељској позадини. Најпре је уследио напад на Батровце. У том упоришту непријатељ се добро утврдио и није помишљао на одступање. Командант Шесте личке пролетерске дивизије Боко Јованић, са члановима штаба, када је сазнао распоред и јачину непријатеља, проценио је ситуацију и одлучио да један батаљон личких пролетера и вод коњаника угрозе поменуто упориште. Претходно се консултовао са командантом Прве коњичке Срећком Стојадиновићем и начелником штаба Стевом Боротом. Обојица су, као и Јованић, сматрали да се Батровци могу освојити.

Удар на непријатељско упориште изведен је енергично и смишљено. Немци и усташе покушали су да се одбране, убрзо увидели да их то може скупо коштати и побегли према Липовцу. Задржавање у Батровцима било је скопчано с опасношћу од противудара непријатеља, те је коњаницима наређено да се врате на полазни положај.

Скоро истовремено, на другој страни Босутске мочваре, у рејону Јамене, ескадрон коњаника, у садејству са деловима Диљског одреда, имао је окршаје са непријатељем који је упорно настојао да се одржи на достигнутој линији и ојача одбрамбене положаје. Сукоб се завршио без губитака.

Штаб бригаде није се мирио са присуством непријатеља - Черкеза - у Јамени и околини и предузимао је мере да их протера. У том циљу уследила је заповест Првом и Другом дивизиону да издвоје два ојачана ескадрона и крену у напад. У наређењу је објашњено да је ескадрон Черкеза запосео Јамену, да их треба прогонити и ликвидирати. Командант и политички комесар Првог дивизиона повели су ојачани Први ескадрон из Адашеваца у Моровић да се сретне са Првим ескадронем Другог дивизиона и да заједнички продуже у Вишњићево, Сремску Рачу и Јамену. За руковођење нападом одређен је Стево Борота, начелник Штаба бригаде, коме су потчињени ојачани и претежно аутоматским оружјем наоружани ескадрони. У заповести је истакнуто: »да напад буде брз, енергичан и изненадан, да се по могућности заплене коњи и опрема. Дати потребна обезбеђења према Сави и Страшинцима. Де-

таљнија усмена упутства даваће начелник штаба друг Стево Борота... «<sup>18)</sup>

Маршевало се ноћу, да непријатељски извиђачи не примеће ескадроне. У близини Јамене се застало. Начелник штаба Борота и командант дивизиона Борјанић били су изненађени потпуном тишином и мраком у селу. Политички комесар дивизиона, Родић, шапатом је предложио да се неколико искусних извиђача упуту првим кућама да испитају шта се тамо дешава. Његов предлог је прихваћен и петорица одважних кренули су према непријатељском упоришту. У очекивању да се извиђачи врате, Борота је наредио да се ескадрони припреме за напад и чекају наређење за наступање. Командири су водили рачуна да се у највећој тишини пређе у стрељачки поредак и одаберу правци за упад у Јамену. У близини је жуборила Сава, а подаље од њене десне обале чуо се понеки пуцањ и небо је прогорела светлећа ракета. Извиђачи су се вратили и рапортирали да ништа нису приметили на периферији села, чак ни псето или мачку. Коњаницима је било познато да су становнике Јамене усташе раније поклале, да су ретки преживели избегли на слободну територију Срема и нису се усуђивали да дођу на угашена огњишта. Начелник штаба и командант дивизиона прибојавали су се да Черкези чекају у заседи негде иза зидина попаљених и опустошених сеоских кућа. Коњаници су упозорени да се могу надати изненађењу и да опрезно наступају. У село су ушли застајкујући и добро ослушкујући, без испаленог метка и проливане крви.

Начелник штаба, командант и политички комесар дивизиона нису били задовољни само заузимањем села и одлучили су да се трага за одбеглим непријатељем. Вод коњаника, са замеником командира ескадрона, упућен је према упоришту Страшинци и припремљен за напад. У свануће коњаници су ушли у село, опрезно напредовали, стигли у центар и приметили непријатељске војнике. Уследила је команда заменика командира ескадрона да се отвори ватра. Черкези су узвратили убитачном паљбом пушкомитраљеза и минобацача. Силина њихове ватре указивала је да цео батаљон, око 500 војника, бране западни део села, од моста на каналу до друма за Сољане. Надмоћ противника била је очигледна и није се смело сувише ризиковати. Вешти у јахању, Черкези су могли опкорачити за борбу добро увежбане коње и јуришати. Пушкомитраљеска ватра Черкеза је загустила и стотине зрна истовреме-

<sup>18)</sup> Архив Војноисторијског института, број регистра 2/2, кутија 261.

но чвркало зидине кућа и остале заклоне коњаника. Командир вода је бринуо да се избегну жртве и борцима је непосредно наређивао како да се повлаче и један другоме штите одступницу. Још се није сасвим разданило и плашт мрака добро је дошао коњаницима да лакше узмичу. Без губитака су дошли на руб села и за тренутак су застали да одахну. Експлозије минобацачких граната, испалених несумице, севањем су прогоревале таму, јужно од првих кућа у Страшинцима, и нису угрожавале вод коњаника. Њихов командир више се прибојавао потере на отвореном простору и ценио да што брже ваља узмаћи у Јамену. Није му било јасно зашто Черкези нису излетели из својих јазбина и предузели гоњење. Оклевали су, вероватно због недовољног познавања терена и бројног стања нападача. Командир вода увидео је да мора журити, борцима је наредио да се нађу на седлима и коњима попусте дизгине. Раздаљину до Јамене коњи су прешли галопом. Командир вода одмах је поднео извештај о стању у упоришту у Страшинцима, сукобу са непријатељем и његовом оклевању да крене у потеру. Истовремено је исказао своје запажање: да је батаљон непријатељских војника сконцентрисан у Страшинцима, да располажу, поред осталог, са доста пушкомитраљеза, 4 минобацача, са довољно муниције и граната. На основу тих података начелник штаба бригаде Борота, командант и политички комесар дивизиона Борјанић и Родић одлучили су да се ескадрони повуку из угроженог рејона и тако избегну било какво изненађење.

Ескадрон Првог дивизиона несметано је стигао у Вишњићево. Борцима и коњима омогућено је да се нахране и кратко одморе. После су отишли у Адашевце и Штабу бригаде поднет је извештај шта се све догађало у походу на Јамену и Страшине. Ескадрон Другог дивизиона вратио се у Моровић и појачао је положај према Батровцима.

## СМИШЉЕНО И ЧЕСТО УЗНЕМИРАВАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉА

Штаб Шесте личке пролетерске дивизије, на линији фронта коју су после бригаде под његовом командом: Прва коњичка, Прва личка, Друга личка, Трећа личка пролетерска и Двадесет друга српска космајска бригада, предузео је опсежније мере да се непријатељ свакодневно узнемирава, да му се наносе неочекивани и снажни удари. У тим борбеним подух-

ватима Прва коњичка бригада имада је зиатног удела и доприносила је да се непријатељска упоришта и одбрамбени положаји успешније савлађују.

Батровци су били трн у оку коњаницима, личким пролетерима и Космајцима. Непријатељ је упорно настојао да истурени положај не препусти, без обзира на повремена повлачења из Батроваца, јединицама Шесте личке пролетерске дивизије. Коњаницима, пролетерима и Космајцима, с друге стране, сметало је присуство непријатеља у њиховој близини и стално су настојали да му наносе ударце и присиле га да упориште трајно напусти. Немци и усташе нису се мирили да остану без значајног упоришта и отуда је чешће долазило до напада и противнапада, заузимања и напуштања Батроваца. Будући да се простире на десној обали Босута, са реком као природном препреком, без мостова, представљао је озбиљан проблем јединицама Шесте личке пролетерске дивизије да га трајније држе под сопственом контролом. Село се, поред тога, налазило близу јужног дела двоструке Нибелуншке линије немачке, одбране, упоришта Адашеваца, Липоваца, Градине, Илинаца, Сољана, Врбање и непријатељска посада је могла рачунати на знатну помоћ да нападима успешније одоли. Стање у Батровцима, поред реченог, мењало се скоро из часа у час и било је тешко утврдити колико се непријатељских војника налази у упоришту и како су наоружани. Извиђачи су покушали, поред низа тешкоћа и ризиковања живота, да сазнају бројно стање бранилаца упоришта и каквим оружјем располажу. Њихова упорност уродила је плодом и Штаб Прве коњичке, у време планирања напада, располагао је подацима да 600 непријатељских војника, наоружаних лаким аутоматским оружјем, пушкама, са два лака и два тешка минобацача, чувају Батровце, Липовац и Подграђе. Команданти непријатељских јединица међусобно су стално одржавали везу и били су припремљени да један другоме упуте помоћ. Напад коњаника на Батровце припреман је тако да се штити леви бок јединица Шесте личке пролетерске дивизије, које су настојале да освоје непријатељско упориште Илинце и угрозе Нибелуншку линију јужније од Товарника.

Штаб Прве коњичке бригаде, у сарадњи са штабовима Првог и Другог дивизиона, после брижљивих припрема телефонски је наредио да један ескадрон Другог дивизиона, ојачан једном десетином коњаника Првог дивизиона, крене из Моровића према Батровцима, 5. фебруара 1945. године, и уг-

рози непријатељско упориште. Командант дивизиона, Лазо Билић, наредио је да Први ескадрон, са командиром Душаном Букићем, политичким комесаром Живком Тијанићем, замеником командира Љубаном Босиочићем и замеником политичког комесара Љубомиром Миленковићем, нападне непријатеља у Батровцима и освоји његово упориште. Уочи напада коњаницима је објашњен значај предстојеће акције и затражено је да се својски заложу да извојују победу. У том смислу одржани су састанци комуниста и скојеваца и затражено је да предњаче у борби.

Први ескадрон, са придодатом десетином из Првог дивизиона, неопажен је прешао Босут и приближио се Батровцима. Командир Букић је сматрао да је напад најбоље извести током дана, у време када се непријатељски војници припремају да ручају и постају мање будни. Његова замисао није прихваћена са одушевљењем, али није било противљења и других предлога. Командири водова, истина, лагодније би се осећали да се напад изводио ноћу, када су непријатељски војници далеко несигурнији. На прилазима Батровцима, док су прикривени коњаници ишчекивали, командир Букић је одредио правце наступања стрељачких стројева водова, њихово међусобно садејство и циљеве напада. Први вод, с командиром Лзубаном Босиочићем, уједно и замеником командира ескадрона, добио је задатак да сломи непријатељску одбрану на источној страни села и продужи у његову дубину. Други вод, са командиром Јозом Раком и делагатом вода Стевом Поповићем, обухватом је морао угрозити јужну, а Трећи вод, с командиром Душаном Копривицом и делегатом вода Марком Шијаном, северну страну Батроваца. Поменута придодата десетина ојачала је ударну моћ Првог вода и усмерена је у средиште упоришта.

У предвиђено време коњаници су упали у Батровце. Донекле изненађени, непријатељски војници нису пружили озбиљнији отпор на источној, јужној и северној страни села и прилично успаничено узмицали су његовом западном рубу, новоизграђеним бункерима и рововима, да се среде и покушају одолети притиску коњаника. Немци и усташе добили су подршку из Апшеваца, посебно од батерије минобацача, која није штедела муницију да омета и осујети наступање коњаника. У скоро целом селу проламала се пуцњава пушкомитраљеа, аутомата, думбарање пушака и експлозије минобацачких граната. Она се, после сат борбе, згуснула на западном рубу

Батроваца, највише на иростору поред друма за Аиповац и бункера у његовој близини. Сеоске куће су освојене, али се тешко могло даље. Посаде у бункерима одбиле су да се предају и узвраћале су ватреним ураганима. У жестоком окршају живот је изгубио Мирко Рундић, а тројица коњаника су рањени. И поред снажног непријатељског отпора из бункера на западној страни села, ватрене подршке из утврђења у Апшевцима, припремања противнапада, ојачани Први ескадрон није попустио нити је намеравао узмаћи. Напротив. Команда ескадрона је смишљала како да неутралише непријатељске отпорне тачке и ослободи Батровце. Штабу дивизиона послат је извештај о тренутној борбеној ситуацији и очекивано је његово реаговање.

Непријатељски минобацачи и пушкомитраљеска ватра из бункера на левој обали Босута, из Апшеваца, били су права напаст за коњанике у северном делу Батроваца и у центру села. Најчешће су се оглашавала два минобацача из прокопа код апшевачке циглане и никако се нису могли ућуткати. Минобацачке гранате погађале су кровове сеоских кућа, уз тресак их рушиле, дизале облачиће гара и прашине.

У смирају дана из Штаба дивизиона стигла је порука да се Батровци упорно не бране, да се сувише не ризикују и коњаници не излажу убитачној ватри. Командир ескадрона договорио се са командирима водова да се искористи мрак и јединице непримећено повуку на леву обалу Босута, даље од домета непријатељских пушкомитраљеза и минобацача. При томе је планирано да Аруги вод остане на обали Босута, код Градине, да узнемирава непријатеља и штити леви бок борбеног распореда Треће личке бригаде, која је крварила у Илинцима и настојала да заузме немачко осиње гнездо. Повлачење је умешно завршено и Батровци су препуштени непријатељу, који је имао губитке од пет мртвих и три рањена војника.

У време окршаја у Батровцима, на сектору ближе Сави и узводно према Јамени, није престајала патролно-извиђачка активност коњаника. Први дивизион, са седиштем у Моровићу, плански је упућивао ојачане патроле да испитују и контролишу рејон Вишњићева, Сремске Раче, Јамене, да прелазе преко Саве и успоставе везу са јединицама Седамнаесте источнобосанске и Авадесет друге српске ударне дивизије. Патроле су успешно крстариле, извршавале добијене задатке, о томе достављале прецизне писане извештаје. О резултатима извиђања и патролирања Штаб бригаде доставио је извештај Шта-

бу Прве армије. У њему је поред осталог, и написао: »Дознали смо да на сектору Бијељина непријатељ долази са патролама до села Дворови, Лесковача и Барица. Уз то смо дознали да непријатељ који се налази у Бијељини очекује помоћ, вероватно из Сарајева. Јачина непријатеља у Бијељини је иста као и прије.

На сектору Сољани, Страшинци и Јамена, не долазе од 3. II т.г. никакве патроле... «<sup>19)</sup>

Истога дана Штаб Првог дивизиона обавестио је Штаб бригаде да му упућује тројицу четника који су дошли из Црњељева, у источној Босни, у рејон Јамене и нису измакли коњичкој патроли. Међу ухваћенима налазио се Љубоје Јовановић, за кога је у извештају речено да је најдуже боравио у четничким јединицама и да може дати највише података.

### СПАСАВАЊЕ САВЕЗНИЧКИХ АВИЈАТИЧАРА

Узлећући са аеродрома у Италији и северној Африци, ескадриле савезничких авиона прелетале су територију Југославије, залазиле у позадину немачког фронта, бомбардовале индустријска постројења, војне објекте и остало. Њихова загушујућа бука понекад се могла чути изнад ровова Сремског фронта. Борци су пажљиво послушкивали и гледали у висину. И коњаници су понекад пратили лет стотине бомбардера, штићених десетинама ловаца, пожелели им срећан лет и повратак кроз ваздушни простор начет експлозијама граната немачких противавионских топова. Летови су били доста ризични, па нису пролазили без извесних губитака.

Један савезнички бомбардер, приликом повратка неколико ескадрила са бомбардовања у фашистичкој Немачкој, погодила је немачка противавионска артиљерија, маскирана у предграђу Винковаца, толико га оштетила да се нашао у диму и пламену и почео понирати. Ловачки авиони кружили су око запаљеног бомбардера да би утврдили да ли може некако да одлети у базу и да га успут штите. Пилот је забринато покушавао, још увек на великој висини, да машину извуче из неприродног понирања у хоризонталан лет и није успевао. Кад је увидео да је враг однео шалу, рекао је члановима посаде, кад су надлетали западни део оголелих Босутских шума, да морају искакати. У томе часу дим је постајао све гушћи, а пламен је застрашујуће лискао испод левог крила авиона. Чланови посаде редом су искакали у ледени понор, отварали

<sup>19)</sup> Војноисторијски институт, број регистра 21/3, кутија 261.

падобране и лебдели према смрзнутом мочварном земљишту. Отромну челичну птицу, обухваћену пламеном, пилот је усмерио у храстову шуму и последњи искочио. Коњичка патрола правовремено је приметила шта се дешава, за водича узела једног теренског радника и похитала месту приземљења авијатичара. Командир патроле правилно је претпостављао да усташе и Немци могу пожурити из Страшинаца и Сољана да заробе савезничке авијатичаре, па је био веома опрезан. Патрола је журила обазриво, а теренски радник Славе је помогао да се заобиђу места погодна за непријатељске заседе.

Авијатичари су наћени у прикрајку пропланка густе храстове шуме. На позив вође патроле да се приближе, зашли су за маховинаста храстова дебла, отуда извиривали и очигледно стрепели. Ни поновљени позиви да изађу нису вредели. Вођа патроле је наумио да им се приближи, али се оправдано прибојавао да они могу употребити оружје. Теренски радник понудио се да га замени и голорук крене. Командир је набрао обрве и још једном позвао авијатичаре да изађу на чистину. На његово изненађење уследио је одзив на енглеском језику, који нико није разумео. Теренски радник им се приближавао. Неко време пратили су његове кораке и пошли им у сусрет. У рукама су имали пиштоље, лица им била напрегнута и строгог израза. Командир патроле се присетио да помене речи партизан и Тито и авијатичари су пријатно изненађени убрзали. Њихов вођа преместио је пиштољ из десне у леву руку и понудио да се рукује. Слично су урадила и двојица његових пратилаца. Коњаници су узвратили и срдечно руковање завршило се осмесима. Авијатичари нису знали српскохрватски, а коњаници енглески језик и неко озбиљније споразумевање и разговори су изостали. Гестикулирало се, махало главама да се бар нешто саопшти и разуме. Командир патроле желео је да се што пре извуку из угроженог подручја и понудио је авијатичарима коње. Они су узвратили да то не желе, да могу пешачити. Из правца Сољана огласио се пушкомитраљез једним дужим и двама краћим рафалима. То је било довољно упозорење да се што брже измиче у безбеднију зону.

Дуго пешачење заморило је авијатичаре, па нису одбили да седну на коње. Поподне су доведени у Штаб дивизиона где су изазвали приличну радозналост коњаника. Командант и комесар дивизиона и њихови заменици понешто су натуцали енглески и настојали су да успоставе дијалог са неочекиваним гостима. Срицање простих енглеских реченица изазивало је

смех. Тражен је неки школарац, преводилац, међу коњаницима, али се испоставило да таквог нема у целом дивизиону. Споразумевање се најбоље остварило када су авијатичари посађени за сто са тањирима пуним пасуља и свињског меса. Очигледно добро огладнели, они су се поприхватили кахпика и тањире брзо испразнили. Довиљливи дивизионски кувар је понудио и мало додатка, али су се авијатичари учтиво захвалили и затражили воде. Понуђено им је добро сремско вино, допремљено из подрума ердевичког виногорја и нису га одбили.

После одмора и радозналост посматрања својих домаћина, нарочито чинова на рукавима команданта, политичког комесара и њихових заменика, аутоматског оружја на зиду просторије у којој су били, авијатичарима је саопштено да ће поћи у Штаб бригаде. Отишли су захвални кувару и осталима, за добру храну и предусретљивост.

У сеоској кући у Адашевцима, у којој се налазио Штаб бригаде, авијатичаре су срдечно дочекали командант Срећко Стојадиновић, политички комесар Карло Шуман, њихови заменици Бошко Каралић и Буро Шајиновић. И овдје је било, због недовољног знања енглеског језика, проблема у споразумевању, али је некако ишло. Авијатичари су видели да се налазе у некој вишој команди, постали су затворенији и мање расположени за разговор. Њихови саговорници су помишљали да су потиштени, забринуте због губитка бомбардера, па их почеше нуткати домаћом ракијом. Вођа посаде прихватио је чашницу, испитивачки је омирисао и спустио на сто. Остали су га гледали и схватили да му жестоко пиће не прија. Његову недоумицу схватили су командант и политички комесар бригаде, подигли чашнице и наздравили да отклоне суздржљивост, а можда и неповерење гостију. Тек тада су авијатичари испили чашнице. Ракија је чинила своје и допринела је да се авијатичари ослободе усиљености и постану опуштенији. Њихов вођа је откопчао официрску торбу, из ње извадио географске карте Европе и великодушно их поклатио команданту и политичком комесару бригаде. Био је то знак да цене саговорнике и да су задовољни њиховом предусретљивошћу. Командант Стојадиновић се нашао у недоумици чиме да им узврати и почео се освртати. При руци није имао ништа прикладно и махиално се машио наливпера из унутрашњег џепа. Авијатичари су схватили шта он жели и објаснили да их интересује нешто друго: црвене звезде петокраке. Стојадиновићу је одмах лакнуло и није било проблема да се авијатичарима испуни жеља.

Домаћица је спремила богату вечеру, преко стола прострла чисти столњак, поставила тањире и прибор за јело. Сити од доброг и нешто окаснелог ручка, авијатичари нису били за прерану вечеру, али је нису могли избећи. Домаћа чорба им је пријала, а кромпира и меса мало су појели. У току вечере команданта бригаде телефоном је позвао начелник Штаба армије, генерал-мајор Милутин Морача и питао зашто се савезнички авијатичари задржавају у Адашевцима. Стојадиновић је објаснио и рекао да ће убрзо кренути у Штаб армије. Начелник штаба је инсистирао да они одмах крену, да им се обезбеди солидна пратња и да им не сме мањкати длака са главе.

Кад им је саопштено да морају даље, авијатичари су устали, учтиво се захвалили домаћици за укусно припремљену вечеру, члановима Штаба бригаде, изашли на улицу и сели у удобне кочије. Коњи су касом потерани према Бачинцима и Ердевику и авијатичари су срећно стигли у Штаб Прве југословенске армије. И ту су наишли на пристојно гостопримство, а нешто касније одвезени су у Београд. Кад су се састали са својим представницима у Београду и припремали за повратак у ваздухопловну базу у Италији, авијатичари су имали само речи хвале за борце и руководиоце Прве коњичке бригаде који су им помогли да не падну у немачко заробљеништво.

## ПАТРОАНА ЧАРКАЊА И УЗАСТОПНИ НАПАДИ

Прва коњичка бригада брижљиво је чувала сопствене положаје, а тиме и леви бок борбеног распореда Шесте личке пролетерске дивизије и Прве армије. Чаркања су настављена с обе стране Саве, у рејону Сремске и Босанске Раче, када су непријатељске извиђачке патроле спречаване да не пређу реку и зађу у јужни део Босутских шума.

На делу Босута, код Батроваца, борбена ситуација се компликовала и непријатељ није попуштао. Чим се коњички ескадрон повукао из Батроваца Немци и усташе су похитали да се утаборе у упоришту коме су, очигледно, придавали изузетан значај у затварању улаза у дубину Босутских и Спачванских шума. Вод коњаника, распоређен у близини лакта Босута и непријатељског упоришта, повремено је изводио демонстративне нападе и изазивао противника да троши знатне количине муниције. Демонстративним нападима закупљена је пажња бранилаца Батроваца, па су слабије контролисали пре-

деле јужно и југозападно од села. Тим простором прокрадале су се даљинске коњичке патроле и опрезно су журиле да извиђају рејон Страшинаца, Рачиноваца, Сољана и осталих упоришта у дубљој непријатељској позадини.

На источној страни Батроваца коњичка патрола је пресрела непријатељску patrolу. Огласило се њихово оружје. Била је ноћ и слабо се видело. Коњаници су били боље нишанције, убили су 2 и ранили једног непријатељског војника. Заплењен је 1 пушкомитраљез, 1 пушка, 100 метака и мања количина војничке опреме. И наредног дана настављени су сукоби патрола и није се прошло без обостраних рањавања. Тројица Немаца теже су рањени и један је издахнуо на улазу у село. Заплењена је једна пушка и нешто војничке одеће. Један коњаник је лакше рањен.

Вод коњаника посебно је удвостручио будност у време када су јединице Аруге личке пролетерске вршиле прегруписавање и смену на главном одбрамбено-нападном положају. Трећи батаљон преузео је положаје Четвртог батаљона између Трноваца и Градине, а АРУ<sup>Г</sup> је заменио Први батаљон на обали Босута, од Градине до Кабларовца. Лево крило борбеног распореда Аругог батаљона ослањало се на десно крило истурених делова Прве коњичке бригаде према Батровцу. Таквим распоредом озбиљно је угрожавано десно крило немачких одбрамбених положаја у Босутским шумама. А<sup>а</sup> би га заштитили Немци су упорно преотимали и бранили значајне отпорне ватрене тачке Батровце и Липовац, уз повремене тешке губитке.

Командант Аруге личке бригаде Драган Ракић, политички комесар Милан Павичић и начелник штаба Владимир Мандарић успоставили су добру сарадњу са Штабом Прве коњичке бригаде и заједно су остваривали садејство јединица под њиховом командом. Аоговорили су се, 12. фебруара 1945. године, да лички пролетери и коњаници, раме уз раме, угрожавају упоришта Батровац и Липовце и да их покушају освојити. О њиховој одлуци обавештени су командант Аругог батаљона Аруге личке бригаде, Душап Опачић Чаруга и политички комесар Душан Шашић, командант Другог дивизиона Прве коњичке бригаде, Лазо Биличић и политички комесар Милорад Дракулић. Од њих је затражено да практично остварају садејство и једни другима прискачу у помоћ. Истог дана Други ескадрон Другог дивизиона придодат је Другом батаљону Друге личке бригаде да заједно нападају и прогоне жилавог противника у Батровцима и околини.

„ „

Други батаљон је, ноћу 12. фебруара, прешао Босут код Градине и продужио у Батровце, Други ескадрон коњаника, са командиром Стевом Медићем, политичким комесаром Буrom Видојевићем и замеником политичког комесара Петром Раонићем, скелом је препловио реку, запутио се јужно од Батровца да их неопажен заобиђе, постави заседу у шумици Спачви и приреди изненађење непријатељу. Рачунало се, на име, да ће усташе и Немци, под притиском личких пролетера, бежати из Батроваца у Липовац и налетети на коњанике у заседи. Предвиђање је било у реду, али напад се није одвијао савим како се очекивало. Лички пролетери су ушли у село, на озбиљнији отпор наишли су код цркве и присилили су противника да се повлачи и брани. На средокраћји простора између Батроваца и Липовца, у захвату друма између поменутих места, неочекивано је дошло до преокрета и заустављања наступања личких пролетера, ојачаних водом коњаника, кад су се усташе и Немци средили, залегли у раније изграђене бункере и заклоне. Борба се распламсала у рејону коте 82, код Марикова и Томеваца, и трајала је скоро цели дан. У поподневним часовима, не слутећи да их нешто може изненадити, непријатељски војници зашли су у шуму Спачву и намеравали су проћи у Липовац. Залегли иза маховинастих стабала, коњаници су држали прсте на обарачима аутоматског оружја и вребали. Командир вода Мирко Дамјановић и политички делегат Стево Поповић затражили су да се шапатом пренесе да коњаници не отварају ватру док усташе и Немци не наиђу на врхове цеви оружја, тако да промашаја скоро и не буде. Нестрпљиви десетар Петар Милошевић и борац Марко Ковачевић умало нису прекршили упозорење када су приметили тројицу војника са шлемовима на главама и пушкама у рукама. Обојица су нервозно гледали преко ништана аутомата и кратким рафалима лако су могли покосити придошлице. Предухитрио их је резак рафал аутомата водника Дамјановића, који је покосио петорицу усташа и огулио кору дрвета куда су пролазили. И делегат Поповић смртно је погодио четворицу непријатељских војника и најближим коњаницима послужио за пример како се живе мете не промашују. Међу усташама је настала пометња, живи су прескакали мртве и трчећи грабили назад да избегну смртоносне поготке. Коњаници су остали у својим сигурним заклонима и нису кренули у потеру да би избегли ватру из оближњих непријатељских бункера и сукоб са појачањима која су пристизала.

И поред осетних губитака непријатељ је настојао да се среди и пређе у противнапад. Стога је упорно бранио поседнуту линију, заправо прилазе Липовцу, очекујући знатнија појачања и артиљеријску подршку. Други вод коњаника није напуштао шуму, штитио је њене прилазе и уједно држао у блокади оближње бункере. Први вод коњаника, са командиром Радом Бастом и делегатом Иваном Крањцом, придружио се чети личких пролетера, који су освојили Батровце и с њима појачавао нападе друмом за Липовац, али су задржани у наступању. Непријатељска артиљерија чешће се оглашавала и гранате су заглушујуће громињале на положајима личких пролетера и коњаника. Непријатељ се сасвим осилио. Кад му је пристигло појачање извео је три узастопна јуриша и није успео да изгубљено преотме. У вечерњим часовима уследио је четврти и најжешћи јуриш. Непријатељски војници стекли су предност, одбацили личке пролетере и Први вод коњаника са достигнуте линије, заузели западну страну Батроваца и продужили до сеоске цркве. Код појединих кућа долазило је до борбе прса у прса и обостраних губитака. Новоуспостављени положаји ишли су средином Батроваца, почевши од десне обале Босута, поред главне раскрснице у селу, Бикова и Оштарије. Први коњички вод налазио се на левом крилу борбеног положаја, у рејону Оштарије, успешно сачекивао и одбијао повремене нападе непријатеља. Други коњички вод остао је у шуми Спачви, не знајући да се непријатељ уклинио у Батровце, а ближе Липовцу једна чета личких пролетера, не знајући да им је практично онемогућена одступница. Немци и усташе су проценили, с обзиром на њихову надмоћ, да је права прилика да јуришају на коњанике у Спачви и да их потуку. Густе стрељачки строј нападача, попуњен појачањима из Врбање и Апшеваца, устремио се према полуогољеној шуми и није штедео муницију. Командир вода је увидео да је ситуација скоро безизлазна, али се јуначки држао и припремао је борце да одоле силини неочекиваног удара. Припремљене су ручне бомбе и резервни оквири муниције. Из прикрајка шуме наизменично су се чуле команде, на немачком језику, да се иде напред. Коњаницима је сметао мрак да виде колико се непријатељских војника приближава и како су наоружани. А њих је било седам пута више неко коњаника, наоружаних пушкама и пушкомитраљезима. Командир вода, Дамјановић, претпостављао је да је противник бројно надмоћнији, али није ни сањао да ће један коњаник хачекивати и одбијати седмо-

рицу искусних војника. У тишини ноћи у шуми се чуло пуцкетање суvaraка и поновљена команда да се наступа. Командир и делегат вода заређали су од борца до борца, охрабровили их и припремали да никако не попусте. Отворено су предочили да је немогуће одступити док се нападачима не нанесе такав ударац да се бреша може начинити у њиховом борбеном распореду. Припијени уз пепељаста стабла, уморни и неиспавани, коњаници су старешинама равнодушно узвраћали да неће устукнути.

Из непосредне близине, заклоњени иза дрвећа, немачки војници и њихови помагачи отворили су ураганску ватру и очекивали да им се узврати. Шћућурени и претворени у грудве ишчекивања, коњаници су се држали упутства да ни метка не испале док не заштекће аутомат њиховог командира и делегата вода. Нападаци су претпоставили да је шума, можда, пуста и смелије закорачили. Пушкомитраљезац Ратко Пајевић приметио је неколико војничких силуета, пратио их преко нишана и прижељкивао знак да потегне обарач. На удаљености од 20 метара Немце су спасили Радивоје Тонисић, Радован Милосављевић и остали коњаници и нестрпљиви се питали шта се чека. Њиховој напетости дошао је крај када је резнуо кратки рафал аутомата командира вода, у средини борбеног распореда заседе, а усијана зрна зауставила су и оборила неколико нападача. У вреви пуцњаве чули су се неприродни људски крици и позиви у помоћ. По томе се могло закључити да нападачи трпе губитке, да се неће лако сабрати да силовитије ударе. Међутим, изненада су јурнули да неутралишу лево крило заседе и изврше обухват. Дочекани су експлозијама ручних бомби и приморани су да узмичу. Њихови мртви остали су на месту окршаја, а рањеници су однети да им се укаже прва помоћ и да буду отпремљени у болницу. Командир вода интересовао се да ли је неко од коњаника страдао и био је задовољан што никога зрно није ни окрзнуло. Немци и усташе нису намеравали да одустану од напада, да коњанике трпе у свом борбеном распореду, да им угрожавају леђа и бокове, и опет су јуришали. Претходно су испаливали светлеће ракете да осветле шуму Спачву, да имају бољи преглед и сигурније подилазе. Коњаници су спремно чекали да их одбијају, самопоузданије вребали и припремали ручне бомбе. Јуриш непријатеља заустављен је на петнаестак метара од непоробојне бусије коњаника, истовремено рафалима аутомата и правовременом и вештом употребом ручних бомби. Немци,

опет, нису имали другог избора него да трком узмичу, односећи мртве и рањене. У краћем предаху, док се није знало шта непријатељ даље намерава, командир и делегат вода су увидели да су препуштени сами себи и тражили су начина како да се у току ноћи извуку из шуме, преоране минобацачким гранатама и ручним бомбама. Положај вода, обојица су знали, још више је угрожен када се чета личких пролетера, захваљујући ангажовању и задржавању непријатеља на простору Спачве, извукла испод убитачне непријатељске ватре и оставила потпуно небраћен правац према Липовцу. Командир вода упутио је тројицу извиђача да опрезно испитају прилазе шуми и пронађу неку брешу куда би се сигурно могли проћи и запутити источној страни Батроваца, терену који су контролисали и бранили лички пролетери и коњаници. Извиђачи су примећени на југоисточном излазу из шуме, засути пушкомитраљеским рафалима и једва су изнели живе главе. Са душом уврх носа, народски речено, они су дотрчали командиру вода и проговорили да је војник до војника на источној страни шуме, да неки улазе у њено шипражје и намеравају је прочешљати. Командир је схватио да су нападачи добили појачање, да су попунили проређене редове и да ће појачати нападе. Време није дозвољавало да се сукоб избегне и завара траг. Борци су припитани колико муниције и бомби имају. Неволни одговори потврдили су да су залихе отањиле, да се прибојавају да ће их брзо утрошити. Командир их је саветовао да штеде муницију, да обараче аутомата и пушкомитраљеза потежу кад добро нанишане у противника и процене да промашаја неће бити.

Трећи и најгушћи јуришни строј непријатеља закрилио је скоро целу шуму и угрожавао бокове вода коњаника у заседи. Зрна су долетала у ројевима, рањавала стабла, фијукала изнад глава коњаника и, на срећу, нису их погађала. Из руку нападача полетале су активирани ручне бомбе да начну лево крило вода у заклону. Три су згромињале у близини борца Милосављевића, али га нису озледили. Четврта му је шиштећи бубнула поред главе, али је он имао толико присебности да је зграби и врати нападачима. Експлодирала је испред њихове јуришне групе, нанела јој озбиљне озледе и омела је у наступању. Командир одељења, када је видео шта се десило, честитао је Милосављевићу и уједно га похвалио што штеди сопствене бомбе. Грчевити отпор коњаника и њихова вештина у борби изблиза, приморали су нападаче да опет узмичу и

смишљају шта да раде. Испоставило се да је најбоље да артиљеријске и минобацачке гранате смлате шуму Спачву и неутралишу борбени положај вода коњаника. Али минобацачи и топови нису били при руци, употребљавани су у борби у самим Батровцима и требало их је довући на нове положаје. Док је то припремано извиђачи су напипали небрањени излаз на југозападној страни шуме. Други вод се трком извлачио, под плаштом мрака, заколишним путем стигао у рејон Оштарије и тако дошао у састав свога ескадрона. За јуначки отпор коњаници су добили похвалу команде ескадрона и предложе- ни су да их похвали Штаб Прве армије. У свему томе најчуд- није је било да нико од коњаника Другог вода није смртно по- гађен нити је задобио лакше или теже ране.

У строго поверљивом извештају Штаба Прве коњичке бригаде, 15. фебруара 1945. године, Штабу Прве армије, напи- сано је, поред осталог: »Нарочито су се истакли другови пуш- комитраљесци то Пајевић Растко који је убио 3 и ранио 1 не- пријатељског војника, Тонисић Радивоје убио 4 непријатељска војника и 2 ранио, Милосављевић Радован убио 1 неприја- тељског војника и 3 ранио и водник истог вода Дамјановић Мирко својом хладнокрвношћу у командовању... «<sup>20)</sup>

Без обзира на очигледно половичан успех у дотадашњим окршајима, Штаб дивизије није прихватио да се напади обу- ставе и тражио је да се Батровци и Липовац освоје и бране. Лички пролетери и коњаници били су спремни да изврше по- стављени задатак. Штаб Друге личке пролетерске бригаде у борбу је увео и Четврти батаљон, а начелника штаба Влади- мира Мандарића одредио је да руководи јединицама и ускла- ђује њихове нападе. За подршку је издвојена батерија тешких минобацача, да дејствује са положаја у рејону Градине и неу- тралише најтврђе отпорне ватрене тачке у упоришту. Коњани- ци су посебно ангажовани да контролишу пролазе у Босут- ским шумама и штите леви бок јединица усмерених на Бат- ровце.

Наредних дана напади су понављани, али битнијих проме- на није било. Непријатељ се жилаво бранио и одолевао при- тисцима, а прелазео је и у противнападе. Штаб Друге личке бригаде је, 18. фебруара, одлучио да се напади обуставе, да се преморени Други и Четврти батаљон врате преко Босута, а њихове положаје источно од Батроваца преузео је и бранио Први батаљон, у садејству са коњичким јединицама на њего- вом левом крилу.

<sup>20)</sup> Војноисторијски институт, број регистра 30/3, кутија 261.

## ДРАГОЦЕНИ ОБАВЕШТАЈНО-ИЗВИБАЧКИ ПОДАЦИ О НЕПРИЈАТЕЉУ

Упоредо са борбеним дејствима, патролирањима, ловљењем живих језика, континуирано је настављен обавештајни и извиђачки посао на доста широком простору, у скоро свим упориштима у позадини непријатеља на Сремском фронту, у североисточној Босни, чак до Бијељине и Брчког. У том значајном послу даноноћно су се ангажовали обавештајни официри Прве коњичке бригаде, његови помоћници, обавештајни официри дивизиона и специјално припремана одељења и водови коњаника. Обавештајци су тражили ослонац у народу, ту налазили поверенике и поверавали им значајне задатке. Штаб армије, заправо његово обавештајно одељење, са мајором Вучковићем на челу, много је тражио од обавештајаца Прве коњичке бригаде и понекад добијао и више него што се очекивало. Прикупљени подаци најпре су достављани Штабу бригаде, а потом, према потреби, Штабу дивизије и Штабу армије. Подаци су коришћени у припремању и извођењу напада на непријатељска упоришта и насељена места, за упућивање авиона са аеродрома у Руми, Шапцу и осталих, да бомбардују непријатељске колоне у покрету, складишта муниције и остале објекте од значаја за борбену готовост непријатеља.

У фебруару 1945. године обавештајно је обрађена широка територија под контролом непријатеља и прикупљени су драгоцени подаци. Обавештајни официр Другог дивизиона доставио је извештај о ситуацији на сектору Жупање, Бабине Греде, Врбање и околних места. У ризикантном послу, скопчаном са животном опасношћу, помагала му је обавештајка Тиха, са нарочитим смислом запажања, и разграничавања битног од небитног. У поменутом извештају констатује се да су немачке јединице, почетком фебруара, добиле наређење да напусте подручје Брчког, Жупање и Винковаца и да је непознато зашто то морају учинити. С тим у вези неке цемачке јединице одмах су напустиле Брчко, стигле у Жупању и продужиле у Винковце. Њихова колона, састављена од мањег броја пешака, више запрежних возила, товарних коња и мазги, била је дуга скоро 5 километара. Обавештајни официр, уз помоћ поуздане сараднице, сакривен на погодном месту, непосредно је посматрао и запазио да су непријатељски војници, у издуженој колони, претежно наоружани пушкама, са 40 лаких стројница и без тешког оружја. На војницима је приметио летњу жу-

ту одећу и двоструке зимске кабанице. Није му промакло око 500 грла племените стоке и регистарски бројеви војних возила: 44.173.. 170.. 171.. до 200.. Из Жупање, из улице Бана Јелачића, отишле су како је известио обавештајни официр, радне сатније, а за покрет су припремана два санитетска батаљона, број 47315 и 47728, да се упуте у Винковце. Истовремено је утоварено око 7 вагона муниције, који су придодати путничком возу за Винковце. И десет артиљеријских оруђа отпремљено је из Жупање. Обавештајац није занемарио распоред непријатеља и артиљеријских оруђа у околини и на прилазима вароши. Један топ је приметио на улазу у фабрику танина, а раније примећени на друму између Жупање и Гаја и бари званој Обала, некуда су одвучени. Разна муниција, претежно италијанске и руске производње, налазила се у складиштима фабрике танина. Јављено је, такође, да је у Жупању из Брчког, стигла колона од 200 војника и 50 товарних коња и да се ту нису дуже задржавали. Из Бошњака је стигла колона тенкова и заноћила код Шелендовог млина.

Подаци су неоспорно указивали да су се јединице немачке Групе армија »Е« и остале ужурбано извлачиле из североистичне и северне Босне и долазиле у залеће Сремског фронта.

Обавештајни официр Првог дивизиона, Гојко Шевић, налазио се на другој страни Саве и Дрине, у потрази за подацима о непријатељу у Семберији и јужно од Бијељине. У ризикантом и тешком послу, присно је сарађивао са официрима Команде места Бијељина, претежно са поручником Мујом Чорбићем и његовим помоћницима. Откривање груписања, намера и покрета непријатеља у Семберији, дуж десне обале Саве, почевши од Брчког до Босанске Раче и ушћа Дрине, имало је посебан значај за борбени распоред Прве коњичке бригаде и обезбеђење њеног левог бока. Честе промене на бојиштима, неочекивани покрети и промене положаја непријатељских јединица, стално су условљавали да обавештајни официри даноноћно трагају и долазе до најсвежијих података. Њихова марљивост, извештаји потврђују, непрекидно се испољавала и резултати нису изостајали. За сектор Бијељине и околине јављено је, 5. фебруара, да су наше јединице обуставиле напад на град, да су одустале од блокаде и отишле на нове положаје: Седамнаеста источnobосанска ударна дивизија угрожава саобраћај на друму према Брчком, а Двадесет осма славонска ударна дивизија спречава наступање јачих неприја-

тељских снага од Дрињаче и Зворника према Бијељини, чије је бројно стање било тешко открити. V Бијељини је, наиме, тренутно било око 6.000 непријатељских војника, углавном из састава немачке борбене групе »Скендербег« и 7. СС дивизије »Принц Еуген«. Уз њих се налазило 500 зеленокадроваца и 2 батаљона четника. У извештају је истакнуто да ојачане немачке и четничке патроле, обично 30 до 40 војника, залазе у села Трњак, Диздарево, Дворове, североисточније од града, да понекад долазе до Босанске Раче и обале Саве. То сазнање упозоравало је делове Прве коњичке бригаде, истурене према Сремској Рачи и ближе Јамени, да поостре будност и осујете непријатељске јединице, да не форсирају реку и пређу у рејон Босутских шума.

У наредном извештају, два дана касније, поред понављања већ познатих података, откривају се праве намере Немаца: задржаће се у Бијељини док не пристигну њихове јединице из Зворника и Брањева, око 8.000 војника, које су наоружане, поред осталог, са више брзометних топова и располажу знатним бројем тенкова. Нешто више је објашњено о бомбардовању Бијељине, вероватно на основу раније достављених обавештајних података, да би се указало на пропусте и последице. Обавештајни официр је тврдио да су већином порушене куће сиромаша и да је погинуло 30 цивила. Бомба је погодила и кућу зубара Курчића, у којој се налазио немачки штаб, убила два официра и два војника. Да би прикрили место биваковања, немачки официри свакодневно су мењали место свога штаба и становања. Од њих се дознало да ће град бранити и по цену највећих жртава.

Ширећи обавештајну делатност у непријатељској позадини, обавештајни официри Прве коњичке бригаде имали су солидан и сугуран ослонац у Обавештајном центру Жупањског среза. Обострано добра сарадња, умеће у послу, добро су дошли Штабу бригаде и Обавештајном одељењу Прве армије ради планирања напада и упућивања ескадрила авиона да бомбардују возове, јединице у покрету, одбрамбене циљеве у градовима и селима у непријатељској позадини. У том смислу занимљив је извештај, заправо препис низа података из Обавештајног центра жупањског среза, за борбене потребе Штаба Прве коњичке бригаде. Извештај потврђује да се плански и систематски радило да се обавештајно обради низ значајних непријатељских упоришта испред положаја и шире зоне дејства јединица Прве коњичке. Обавештајци су пошли од Страшинаца у којима тренутно, 8. фебруара, није било непри-

јатељских јединица. Једино су непријатељске ојачане коњичке патроде долазиле из Дреноваца, завиривале у скоро сваки ку-так села и увече се враћале у полазно упориште. У Бурићима није било непријатељских јединица. У Рачиновцима се налазила сатнија окорелих усташа, без тешког наоружања, која је припадала Жупанској усташкој бојни. Упориште Сољане чувало је 150 војника, доста уморних, који су тек стигли из тешких борби у северној Босни. Имали су слабу одећу и обућу и лако оружје. Били су то претежно Черкези, нешто усташа и војника црне пути. Черкези су изјављивали да су у Сољане стигли да се мало одморе и да ће убрзо кренути даље, највероватније према Винковцима, а можда и назад - у Босну. Из обавештајног извештаја који је уследио пет дана касније, 13. фебруара 1945. године, може се видети да Черкези нису напустили Сољане, да су смештени у неколико кућа у центру села, да се бахато понашају, отимају храну и малтретирају поједине мештане. Чак су ухапсили 12 цивила и оптужили их да сарађују са обавештајцима Народноослободилачке војске. Међу ухапшенима нашао се и Марко Ковачевић, председник Месне организације Хрватске сељачке странке. Сви ухапшени су страдали. Из тог податка могло се закључити да мештани имају разлога за незадовољство и да се неће помирити да Черкези пљачкају и убијају. Поменути извештај указује да се стање у Страшинцима променило, да село није без непријатељске војске. После извиђања ојачане непријатељске коњичке патроле, већ сутрадан у Страшинце је дошло 200 Черкеза који су оспособљавали бункере и ровове за одбрану. Обавештајни официр је упозорио Штаб бригаде да нема података чиме су Черкези наоружани и препоручио је да извиђачи-коњаници буду изузетно опрезни ако крену према Страшинцима. Такође је, предложио како би било добро да једна бригада зађе у дубину Босутских и Спачванских шума да неутралише нека непријатељска упоришта. Предлог је правдао чињеницом да су Немци напустили поменуто подручје, да се само један батаљон 7. СС дивизије »Принц Еуген«, налази у Брчком. Поред њих, у граду на Сави било је доста припадника 1. белогардејског (козачког) корпуса, нешто домобрана, зеленокадроваца и четника. Очекивало се, међутим, да две дивизије Немаца стигну из рејона Бијељине у Брчко и продуже у позадину Сремског фронта. У прикупљању обавештајних података на доста широком простору и у сарадњи са обавештајним официрима Прве коњичке бригаде знатну улогу имао је друг Миле, шеф Обавештајног центра у непријатељској позадини.

Батаљон Черкеза налазио се и у Врбањи. Војници су били преморени, слабо одевени и наоружани. Имали су знатан број рањеника, које су довели из Босне и намеравали их транспортовати у неку немачку војну болницу. Већина Черкеза становала је у згради желеничке станице и обезбеђивала пругу. Њима није пријао боравак у Врбањи коју су надлетали авиони са петокракама на крилима, бирали циљеве, вешто се обрुшавали да бомбардују и митраљају. Баш у време доласка Черкеза у Врбању ескадрила авиона бомбардовала је непријатељски транспортни воз на отвореној прузи и паралисала саобраћај између Брчког и Винковаца. Нешто касније, вероватно да би избегли бомбардовање из ваздуха, Черкези су се распоредили да бивакују у сеоским кућама.

Обавештајни официр свакодневно је пратио промене стања у непријатељским упориштима и о томе правовремено обавештавао Штаб Прве коњичке бригаде, знајући да ће драгоцен и најсвежији подаци бити достављени и Обавештајном одељењу Прве армије. Он је обавестио да је сатнија усташа напустила Рачиновце и отишла да обезбеђује део железничке пруге између Брчког и Винковаца. У село је из Брчког дошло 300 Черкеза, који су се сместили и хранили у сеоским домаћинствима. Имали су претежно аутоматско оружје и упориште су добро чували. Чета добро наоружаних Черкеза, налазила се у Дреновцима, а патроле је упућивала према Млаки и Страшинцима. Нешто касније упориште је појачано доласком још једне чете војника, старих од 45 до 60 година, донекле разочараних у Немце који им нису обезбеђивали ни пристојно следовање хране. У разговору са сарадницима обавештајних официра Прве коњичке, поједини Черкези нису крили да би се предали јединицама Народноослободилачке војске, али су се плашили да ће бити сурово кажњени.

У Гуњи, на левој обали Саве, североисточно од Брчког, врло је од непријатељских јединица које су туда пролазиле, користиле возове да се упуте за Врбању и Винковце. Оне су користиле и друм за Жупању и мост на Сави за прелаз у Брчко. У Бошњацима се налазила усташка милиција, са звучним називом »За одбрану истока«, али већина није најбоље знала шта ти појмови заиста значе. У село су понекад долазиле и немачке јединице да се неколико дана одморе и продуже даље.

Непријатељски гарнизон у Жупањи био је изузетно интересантан за обавештајце Прве коњичке бригаде и Обавештај-

ног центра жупањског среза. У гарнизону, будући да је служио за пролаз и краће предахе више непријатељских јединица, свакодневно су се дешавале веће и мање промене. Обавештајци су улагали много напора да их добро и тачно сагледају и претпостављене правовремено обавесте. У Жупањи се налазила 4. бојна 13. усташког стајаћег здруга. Мањи делови поменуте бојне штитили су нека села у западном делу жупањског среза. Немачке војске није било. Усташка милиција појачавала је одбрану више упоришта. Макадамски друм од Привлаке према Градишту непријатељске радне јединице покривале су дрвеном подлогом, нарочито на местима пуним глиба, да би га оспособиле за саобраћај и по најнеповољнијем времену. Обавештајном официру није било јасно зашто се Немци упуштају у огроман посао, условљен довозом знатних количина храстових облица и дасака. Претпоставио је, ипак, да то чине с намером да обезбеде најповољнији правац извлачења својих јединица, у случају изненадне потребе, са Сремског фронта према Бабиној Греди и западније. Обавештајни официр је признао да није успео да сазна шта се дешава у Липовцу, упоришту често изложеном ударима јединица Шесте личке пролетерске дивизије и Прве коњичке бригаде. Неуспех је образложио изузетном будношћу непријатеља који никоме није дозвољавао да уђе и изађе из упоришта.

У наредном извештају о стању у Жупањи обавештајци су открили да је 4. усташка бојна наоружана лаким аутоматским оружјем, са 4 тешка митраљеза и 3 лака минобацача и да је њен командант, Матић, усташки поручник. Његово је кретање, очигледно, праћено и обавештајци су, изгледа, имали намеру да га изненаде и ухвате. На такву помисао наводи део извештаја у коме се каже да поручник Матић, уз јаку оружану пратњу, залази у нека села у околини Жупање, а када се налази у вароши крије куда се креће и само једном преноћи на истом месту. Новост је представљала и убрзана мобилизација средовечних и млађих људи, рођених 1902. године и касније, закључно са 1928. годином. Многи су желели да избегну војну обавезу и не служе у непријатељским јединицама, али им то није успевало. Већина је допраћена у Винковце, да попуни јединице 8. ловачке пуковније, а некима је понуђено да оду у Загреб, ако пристану да обуку усташку униформу.

Прикупљени обавештајни подаци коришћени су у припремању личких пролетера и коњаника за поход и борбене обрачуне у непријатељској позадини Сремског фронта и посредно, за садејство са јединицама Аруге армије у источној Босни.